

A hatalom részesei. Újabb könyv az országgyűlések történetéről

Fazekas István – Gebei Sándor –
Pálosfalvi Tamás: *Rendi országgyűlések a Magyar Királyságban a 18. század elejéig.*
Országház Könyvkiadó, Budapest, 2020.
475 oldal

Az Országház Könyvkiadó alig néhány év alatt vált a tudományos könyvkiadás egyik figyelmet érdemlő műhelyévé. Napjainkra már nyolc tudományos és három ismeretterjesztő könyvsorozatot gondoz, kiadványai között néhány oldalas füzetet és kétkötetes monográfiát egyaránt találhatunk. Érdeklődésük középpontjában maga az országház, illetve annak épületéhez, tevékenységéhez szorosabban vagy épp tágabban kapcsolódó témakörök állnak, így könyveik jórészt történeti, jogtörténeti, illetve építészettörténeti, iparművészeti tárgyúak. Sorozataik közül is kiemelkedik *A magyar országgyűlések története* címet viselő kollekciónak, amelynek szerkesztői azt az ambiciózus célt tűzték ki, hogy kronologikusan tagolva, korszakról korszakra haladva megírják és kiadják az országgyűlések magyarországi múltjának teljes körű feldolgozását.

A jelen kötet három szerzőjének hosszú időintervallum jutott: az intézmény 13. századi kezdeteitől a 18. század elejéig, közel négy és fél évszázadra kiterjedően ismertetik az országgyűlések megjelenését, állandósulását, illetve folyamatos alakulását. A középkori országgyűlések történetét Pálosfalvi Tamás, a kora újkori Magyarország országgyűléseit Fazekas István tárgyalta, végül a Rákóczi-szabadságharc országos gyűléseinek bemutatását Gebei Sándor vállalta magára. Az elkészült kötet – már előljáróban leszögezhetjük – messze több, mint a vizsgált té-

ma eddigi ismeretekre épülő egyszerű áttekintése. Szerkezete világos és jól átgondolt, az egyes részek külön-külön és együtt is jól működnek. A kézirat megírása láthatóan rengeteg alapkutatást igényelt, és számos új, továbbgondolásra érdemes eredményt is hozott.

„Mi az országgyűlés?” – teszi fel a cseppet sem költőinek szánt kérdést már a könyv nyitó mondatában Pálosfalvi Tamás. Jelzésértékű, hogy maga az alfejezet is azt a címet viseli, hogy *Kísérlet a meghatározásra*. Ezt a kísérletet az országgyűlés intézményének definiálására, a bemutatáshoz szükséges valamennyi kérdés számbavételére, újragondolására és megválaszolására – nyugodtan kijelenthetjük – a téma jelenleg legszakavatottabb kutatója végezte. Pálosfalvi Tamás napjainkra a középkor-kutatás egyik meghatározó hazai művelőjévé vált, akinek valamennyi írása egyszerre nyújtja az olvasónak a széles körű ismeretanyagra épülő tudást és az erre a tudásra építő új gondolatok imponáló sorát. Nem véletlen, hogy a kötethez kapcsolódó témában időközben vitára ösztönző tanulmányt is közzétett.¹

Melyek tehát a legfontosabb alapinformációk a középkori országgyűlésekről? Ahhoz, hogy egy gyűlést országgyűlésnek tekinthessünk, Pálosfalvi szerint nélkülözhetetlen, hogy a jelenlévők közt a főpapok és főurak mellett legyenek jelen nemesek is, és egyúttal a jelenlévők másokat is képviseljenek, mások nevében is legyen felhatalmazásuk a határozathozatalra. Az országgyűlés Magyarországon – ahogy ez egyébként Európa más országaiban is megfigyelhető – politikai válsághelyzetben, V. István uralkodása alatt (1270–1272) jelent meg és indult el

¹ *Monarchia vagy rendi állam? Gondolatok a késő középkori magyar állam jellegéről.* Századok, 154. évf. (2020) 1. sz. 135–182.

az állandósulás útján, ez az út azonban nem volt sem egyenes, sem megszakítatlan. A kezdeti időszakból, az Árpád-kor utolsó harmadából hozzávetőlegesen tíz, a középkor végéről, a Jagelló-kor alig hosszabb idejéből ötvenhat országgyűlésre van adatunk. Jelenlegi ismereteink szerint az egész középkorból mintegy százharminc országgyűlésről maradt fenn adat, de az intézmény jelentősége I. Ulászló trónra lépésétől (1440) kezdve nőtt meg látványosan.

Az országgyűléseken közügyekről döntöttek: adókról, háború és béke kérdéseiről, de a választott király koronázása vagy a nádorválasztás is itt történt. A könyv részletesen számba veszi, hol, mikor, milyen ügyben, kiknek a részvételével zajlottak a kor országgyűlései – az információk jelentős részéről itt olvashatunk először. A szerző új és kiegyensúlyozott értékelést ad a nemesség fejenkénti megjelenésével tartott késő-középkori „tömeges” országgyűlésekről, a városok valós szerepéről. Mértéktartása különösen a „tömeges” országgyűlések esetében fontos, ahol ugyan valóban több ízben is sor került erőszakos cselekedetekre, halálos kimenetelű konfliktusokra, a korabeli Európában azonban ezek az esetek nem számítottak kirívónak. Ahogy Pálosfalvi összegezte, Magyarországnak nem volt „könyörtelen” parlamentje, helyszínein nem folyt patakokban a vér. Lehet, hogy fél évezred távolságából erős gesztusnak tűnik, amikor 1497 őszén a Rákos-mezején felállítottak egy tőkét, amelybe véres bárdot vágtak, jelezve, hogy aki háborúskodást szít, ott veszítheti el a fejét, a véres bárd azonban nem a békétlenséget, hanem épp a tárgyalások békéjét volt hivatva biztosítani. A Jagelló-kori magyar államot nem a köznemesi tömegek zajos megnyilvánulásai, hanem a török fegyverek ereje söpörte el.

A következő szerző, Fazekas István ott veszi fel az elbeszélés fonalát, ahol azt Pálosfalvi letette, 1526-nál, II. Lajos király halála és a mohácsi csatavesztés után. Az ország életében rövid idő alatt jelentős változások történtek, és ezek a változások értelem-

szerűen nem hagyták érintetlenül az országgyűlés intézményét, annak működését sem. Magyarország a Habsburgok több országcsoportból, tartományból álló összetett államának része lett, amelynek középpontjában nem Magyarország állt, és amelynek legfontosabb ügyeit birodalmi szinten, a többi területtel együtt kezelték. Miután 1541-ben az ország három részre szakadt, Habsburg-uralom alatt csupán az ország területének harmada maradt, ráadásul a fennálló súlyos nehézségek mellett az országon belül új frontokat nyitott a reformáció nyomán megjelenő felekezeti megosztottság.

A 16-17. században hatvannyolc alkalommal hívták össze a magyar országgyűlést. Ezek megtartásáról, a résztvevőkről, az ott tárgyalt témákról, sőt tulajdonképpen az országgyűlésekhez kapcsolódó valamennyi kérdésről erre a korszakra már összehasonlíthatatlanul több információ áll a kutatók rendelkezésére. Fazekas István, aki kiváló ismerője a hazai és a bécsi levéltári forrásoknak egyaránt, adatokban gazdag, ugyanakkor fegyelmezetten a lényegre összpontosító összefoglalót készített. Részletesen megismerteti az olvasót a korszak országgyűléseinek működésével, résztvevőivel, helyszíneivel, napirendjével. Összehasonlítva a középkor évszázadaival, jól látható, mennyivel pontosabb és részletesebb feldolgozás készíthető az újkori források alapján. „A diéta formális megnyitását egyházi szertartás is megelőzhette vagy kísérhette, már amennyire egyetlen forrás alapján jogunk van általánosítani” – írta Pálosfalvi Tamás az 1497-es országgyűléshez kapcsolódó körmenet apropóján. (89. old.) Fazekas István az országgyűlés munkarendjét bemutatva már külön alfejezetet tudott szánni a diéta megnyitáshoz kapcsolódó elemek bemutatásának, s egy több mint harminc oldalas fejezetben számolt be mindarról, ami az országgyűlés mindennapjairól a 16-17. századból feltárható: hol és milyen szálláson hajtották álomra a fejüket az összegyűltek, hogyan kapcsolódtak ki és múltatták az időt két ülés között, vagy épp mivel tölthették az időt a

diéta idején a főúri asszonyok. A mindennapok felvillantása azonban nem felelteti, hogy a könyv mindenekelőtt az intézmény bemutatása céljával készült, s ennek a feladatnak maximálisan megfelel. Talán egyetlen hiányérzetem maradt: az a benyomásom, hogy a szerzők nem olvasták egymás szövegét, noha azt olykor kölcsönösen tudták volna hasznosítani saját fejezeteik elkészítése során.

Míg az első két fejezet szerkezete, gondolatmenete – utalások nélkül is – jól illeszkedik egymáshoz, a harmadik szerző, Gebei Sándor más utat választott. Sem Pálosfalvi, sem Fazekas nem minősíti „hőseit”, szövegük nem tükrözi, mit gondolnak II. Lajosról vagy I. Ferdinándról. A Gebei által írt negyven oldalon ellenben lendületes, egyúttal érzelmekkel telített mondatok, kifejezések (például „túrhetetlen kizsákmányolás, a nemzet jogfosztása...”, 365. old.) sorakoznak, egyértelműen kifejezve a szerző nézőpontját. Az általa írt fejezet szerkezetében is eltér az első kettőtől: a szerző elsősorban magáról a Rákóczi-szabadságharcról ír, az országgyűlésekről a szabadságharc eseményeinek részeként esik szó. A keresett információk azonban – ha némi plusz figyelmet szentelünk az olvasásnak – a könyvnek ebben a fejezetében is szerepelnek. A Rákóczi-

féle „állam” instabilitását maguk az országgyűlések is szemléletesen jelzik, például az a körülmény, hogy az 1705-ben Rákosmezére meghirdetett gyűlésre végül a katonai helyzet romlása miatt a császári hadaktól nem fenyegetett Szécsényben került sor, 1708-ban pedig Tállya helyett Sárospatakon gyűltek össze a küldöttek. Mint Gebei Sándor is rámutat, a szabadságharc országos ügyekben összehívott gyűléseit sohasem nevezték diétának, országgyűlésnek, mindig a *generalis conventus* elnevezést használták. Az 1708-as pozsonyi királypárti országgyűlést ugyanakkor *dieta* megnevezéssel hívták össze – az elnevezés különbsége nem azt jelentette, hogy a fejedelem környezete sem tekintette teljes értékűnek a maga által szervezett gyűléseket?

Sajátos jelenség, hogy miközben a magyar történettudományban markánsan jelen van a kormányzattörténeti, intézménytörténeti érdeklődés, ilyen tárgyú alapkötés ritkán készül. A jelen kötet azonban egyértelműen a téma alapkönyve lesz, amely jól használható az egyetemi oktatásban, és megbízható alapokat biztosít a tudományos továbbgondolásra is.

CSUKOVITS ENIKŐ